

М. О. Кушнір, канд. наук з держ. упр.,
головний консультант сектору стратегій
регіонального розвитку відділу регіонального розвитку,
Національний інститут стратегічних досліджень

КЛАСТЕРОРЕГІОНАЛІЗАЦІЯ: ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД (НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

АНОТАЦІЯ: Дана стаття присвячена висвітленню поняття «кластерорегіоналізації» (у загальному плані та інституційно-правовому окресленні зокрема) як порівняно нової для вітчизняного регіоналізму форми регіональної розбудови. Основою для наукового аналізу цього дослідження послугував відповідний досвід Хмельницької області.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кластер, кластерна модель, Хмельницька область, кластерорегіоналізація.

АННОТАЦИЯ: Данная статья посвящена раскрытию понятия «кластерорегионализация» (в общем плане и институционально-правовом в частности) как сравнительно новой для отечественного регионализма формы региональной модернизации. Основой для научного анализа в этом исследовании послужил опыт Хмельницкой области.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: кластер, кластерная модель, Хмельницкая область, кластерорегионализация.

ANNOTATION: This article focuses on the disclosure of the concept of «clusteroregionalization» (in a general way and the institutional-legal in particular) as a relatively new form of regionalism for the domestic regional modernization. The basis for scientific analysis in this study was the experience of Khmelnytsky region.

KEY WORDS: cluster, cluster model, Khmelnytsky region, clusteroregionalization.

У світі є досить багато прикладів створення високоефективних територіальних об'єднань підприємців, науково-навчальних установ та органів влади, які отримали назву кластерів. Роль таких об'єднань в економіці індустріального розвинених країн світу (США, Швеції, Данії та ін.) дозволи їм вирішити низку внутрішніх проблем і широко позиціонувати себе у зовнішньому світі.

Слід відмітити, що у вітчизняній науковій літературі питання, пов'язані з принципами роботи кластерів, висвітлені у творчому доробку О. Амоші, С. Білої, І. Бураковського, В. Гейця, М. Войнаренка, В. Захарченка, С. Кримського, Д. Лук'яненка, І. Михасюка, С. Мочерного, В. Новицького, Ю. Павленка, Ю. Пахомова,

Є. Савельєва, В. Савченка, С. Соколенка, М. Тимчука, В. Чужикова та інших. Ця ж проблематика стала предметом дослідження зарубіжних авторів: В. Бандурина, В. Гжегожа, С. Долгова, Е. Леммера, М. Кітінга, Дж. Клегга, М. Портера, В. Прайса, П. Самуельсона, Дж. Сороса та інших.

Проте залишається малодослідженим і далеким від практичного застосування повсюдне використання у регіонах кластерної моделі організації виробництва як форми регіоналізації, яка нами сприймається у контексті відомого підходу М. Кітінга [1] і називається кластерорегіоналізацією.

Під кластерорегіоналізацією ми розуміємо конкретний процес практичної реалізації (форму) обраного державою та/або регіоном курсу реформ у регіональній сфері, що базується на використанні кластерної моделі управління регіональною економікою та/або організації праці.

У зв'язку з тим, що в Україні ця модель вперше була запроваджена в Хмельницькій області, наша увага приділяється саме цьому регіону у контексті окресленої проблеми.

Розвиток кластерної моделі управління регіональною економікою Хмельниччини умовно можна розділи на два етапи:

1 етап бере початок з 1998 року: у цей рік Хмельницькою обласною громадською організацією Асоціацією «Поділля Перший» було розроблено програму застосування концепції кластерів з метою відродження вітчизняного виробництва у швейній та харчовій галузях промисловості, виробництві будівельних матеріалів та будівництві, переробці сільськогосподарської продукції, туристичній галузі. Як результат, у 2000—2001 роках було створено та офіційно зареєстровано громадські об'єднання «Будівельний кластер», «Швейний кластер» та «Туристичний кластер «Кам'янець» (м. Кам'янець-Подільський);

2 етап розпочався з 2005 року і характеризується кластеризацією таких сегментів регіону, як: виробництво нових будівельних матеріалів; охорона та комерціалізація культурної спадщини й інформаційно-освітньої сфери; сільське господарство (органічне землеробство; фруктовий кластер «Подільське яблуко»).

Отже, інституційно-правовою основою кластерорегіоналізації Хмельниччини на етапах її зародження виступала ініціатива громадськості (у формі об'єднання громадян). Загалом акцент у створенні кластерів означеного регіону було зроблено на об'єднання малих і середніх підприємств різних форм власності з метою розвитку виробництва висококонкурентної продукції шляхом підключення до кластерів усіх внутрішніх резервів області.

Розвитку кластерорегіоналізації Хмельницької області сприяла також підтримка обласної державної адміністрації, наукових і навчальних закладів, фінансово-банківських структур. Нині до співпраці в Асоціації «Поділля перший» залучені наукові установи та органи місцевої влади: до керівного комітету асоціації входять провідні вчені Хмельницького національного університету, керівники управлінь економіки обласної адміністрації та міськвиконкому, керівники банківських структур, торгово-промислової палати тощо.

Загалом за видами економічної діяльності кластери Хмельницької області можна розподілити на [2; 3; 4; 8]:

— *будівництва* (будівельний кластер «Поділля перший», що об'єднує більше 50 підприємств регіону);

— *легкої промисловості* (швейний кластер «Поділля», у структурі якого співпрацюють більше 20 суб'єктів бізнесу та науки, у тому числі — Хмельницький національний університет);

— *туристично-рекреаційні* (туристичні кластери: «Кам'янець» (м. Кам'янець-Подільський), «Кам'янецький дивокрай» (Кам'янець-Подільський район), «Оберіг» (м. Грицеве, Шепетівського району); кластер сільського туризму «Мальовнича Березжанщина»; кластерне утворення «Подільська гільдія ремісників»; агрооселі);

— *харчової промисловості* (об'єднує підприємства харчової та переробної промисловості Хмельницької області, спільна діяльність яких спрямована на виробництво нових видів конкурентоспроможної продукції, яка реалізується під загальною торговою маркою).

Діяльність кластерів на Хмельниччині сприяла проведенню міжнародних економічних форумів: «Нові виробничі системи та прискорений розвиток регіонів» (2001 р.), на якому детально обговорювалися шляхи кластеризації економіки України на регіональному рівні, та VII-го Економічного форуму Подільського регіону «Управління соціально-економічними системами в контексті реалізації кластерної концепції регіонального розвитку», рекомендації якого були використані у практичній діяльності органів влади та підприємництва області у процесах кластерорегіоналізації.

Нині інституційно-правове забезпечення кластерорегіоналізації Хмельниччини використовує такі державно-управлінські рішення, як-от:

1) Програма соціально-економічного та культурного розвитку Хмельницької області на 2011 рік, у якій серед заходів, спрямо-

ваних на поліпшення бізнес-клімату та залучення інвестицій, передбачено сприяння формуванню кластерних моделей економічного розвитку [5];

2) Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на 2011—2020 рр., яка передбачає:

— розбудову мережі та ланцюжків постачання (галузевих та територіальних кластерів) із міцними зв'язками з центрами інновацій та ноу-хау як один із заходів операційної цілі «Зміцнення МПС та підприємництва» для забезпечення стратегічної цілі 1 «Диверсифікація структури економіки області та покращення діяльності економічних суб'єктів»;

— створення мереж та кластерів учасників ринку туризму серед заходів операційної цілі 2.1 «Розвиток та відновлення туристично-відпочинкового потенціалу» для забезпечення стратегічної цілі 2 «Реалізація туристичного потенціалу регіону»;

— організацію субгалузевих і територіальних кластерів серед заходів операційної цілі 3.1 «Підвищення продуктивності сільськогосподарського сектору» для забезпечення стратегічної цілі 3 «Розвиток сільських територій та територій навколо міст регіону» [7];

3) інші програми. Прикладом цьому слугує Регіональна програма підтримки малого підприємництва Хмельницької області на 2011—2012 роки, в якій туристичний кластер «Оберіг» визначений серед виконавців пріоритетного завдання «Розвиток ринкової інфраструктури», спрямованого на сприяння розвитку кластерних моделей господарювання, спроможних забезпечити зайнятість населення.

Системний підхід до досвіду кластеризації Хмельниччини дає підстави виділити низку обставин:

— цей досвід засвідчив формування об'єктивних передумов для позитивних зрушень у напрямку реалізації кластерорегіоналізації України;

— формування кластерів корисне для тих регіонів, де традиційно розміщені невеликі виробництва з використанням місцевих природних ресурсів та місцевого кадрового потенціалу;

— для потужної кластерорегіоналізації необхідним є створення асоціацій кластерних структур;

— зростання результату функціонування кластерної організації виробництва регіону (успішна економіка та створення робочих місць) залежить від розробки портфелю кластерних ініціатив;

— є потреба у законодавчому оформленні поняття «кластер», оскільки відсутність унормування цього поняття створює ситуа-

цію «віртуальності» кластерних структур (наприклад, відсутність звітності по діяльності самого кластеру, а не його учасників).

Висновки та перспективні напрямки досліджень. Як бачимо, досвід кластерорегіоналізації Хмельниччини (на рівні регіону) свідчить про використання у ньому надбань світового досвіду зі спираючимся на ресурсні можливості регіону. При цьому під «кластерорегіоналізацією» йдеться про конкретний процес практичної реалізації (форму) обраного державою та/або регіоном курсу реформ у регіональній сфері, що базується на використанні кластерної моделі управління регіональною економікою та/або організації праці.

Інституційно-правовим оформленням кластерорегіоналізації на рівні регіону слід уважати передбачення кластерної моделі управління регіональною економікою та /або організації праці в стратегії регіонального розвитку регіону та відповідних програмах (наприклад, соціально-економічного розвитку регіону), прийнятих відповідно до стратегії.

Перспективними напрямками досліджень щодо проблеми кластерорегіоналізації є висвітлення проблем національного та місцевого рівнів цього процесу (у тому числі — інституційно-правового плану).

Література

1. *Китинг М.* Новый регионализм в Западной Европе // Логос. — 2003. — № 6. — С. 67—116.
2. Кластер «Мальовнича Бережанщина». [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ber.te.ua/ngo/klaster/index.files/page0001.htm>
3. *Мельничук В.* Кластери в економіці України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.geograf.com.ua/blogs/entry/klasteri-v-ekonomitsi-ukrajini>
4. Передовий досвід розвитку кластерів». [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eep.org.ua/files/Leading-experience-of-clusters-development.doc>
5. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Хмельницької області на 2011 рік : Затверджена рішенням Хмельницької обласної ради від 02 березня 2011 р. № 21-3/2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.khmelnysky.com/pdf/prog_2011.pdf
6. Регіональна програма підтримки малого підприємництва Хмельницької області на 2011—2012 роки : Затверджена рішенням третьої сесії Хмельницької обласної ради від 02 бер. 2011 р. № 41-3/2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://adm.km.ua/doc/pidpr.pdf>

7. Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на 2011—2020 рр. : Затверджена рішенням Хмельницької обласної ради 18 трав. 2011 р. № 24-4/2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://adm.km.ua/doc/RD_Strategy_Khmelnyskyi_12052011_UA.pdf

8. Українські кластери. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ucluster.org>

Стаття подана до редакції 10.10.2011

УДК 658.114.5

І. О. Жарська, канд. екон. наук,
доц. кафедри маркетингу,
Одеський державний економічний університет

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОДЕСЬКОГО ТРАНСПОРТНОГО КЛАСТЕРУ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто сутність кластерів в економіці та зарубіжний досвід їх створення. Визначено доцільність створення транспортного кластеру в Одеській області. Запропоновано перспективні напрямки розвитку транспортного комплексу регіону.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кластер, транспорт, державна підтримка, комбіновані перевезення, транспортні коридори, тарифи.

АННОТАЦИЯ. В статье рассматривается сущность кластеров в экономике и иностранный опыт их создания. Описана целесообразность создания транспортного кластера в Одесской области. Предложены перспективные направления развития транспортного комплекса в регионе.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: кластер, транспорт, государственная поддержка, комбинированные перевозки, транспортные коридоры, тарифы.

ANNOTATION. The gist of clusters in the economy and the foreign experience of their establishment are considered in the article. Relevance of the transport cluster creation in Odessa Region is described. The perspective directions of the development of the regional transportation complex are offered.

KEY WORDS: cluster, transport, state support, combined transportations, transport corridors, tariffs.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується збільшенням рівня конкуренції. В той же час, поглиблення інтеграційних процесів у багатьох галузях економіки призводить до того, що найбільші